

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Tussen twee dynastieën: Margaretha van Bourgondië, gravin van Henegouwen, Holland en Zeeland
Brandsma, M.

Citation

Brandsma, M. (2020, December 15). *Tussen twee dynastieën: Margaretha van Bourgondië, gravin van Henegouwen, Holland en Zeeland*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/138644>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/138644>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/138644> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Brandsma, M.

Title: Tussen twee dynastieën: Margaretha van Bourgondië, gravin van Henegouwen, Holland en Zeeland

Issue date: 2020-12-15

2. Bondgenoot van Bourgondië

In de periode van januari tot maart van het jaar 1405 liet Margaretha's echtgenoot zich als graaf Willem VI huldigen in de Hollandse steden. Zeeland en Henegouwen volgden in de zomer.¹ Het is niet bekend in hoeverre Margaretha bij de Hollandse huldigingen aanwezig was. De eerste, op 12 januari in Leiden, heeft ze in elk geval niet meegemaakt.² Vermoedelijk was ze wel bij de laatste Hollandse inauguratie, die omstreeks 12 maart in Amsterdam plaatsvond. Volgens Smit hing de datum vermoedelijk samen met de processie van het Heilig Sacrament, die rond deze dag in Amsterdam plaatsvond.³ Wellicht was er die dag ook aandacht voor Willems lidmaatschap van de Orde van de Kousenband, 12 maart was namelijk ook de naamdag van Sint Joris, de beschermheilige van de Orde.⁴ Aan Margaretha van Bourgondië en Margaretha van Kleef viel de eer van het lidmaatschap van deze orde in 1405 ten deel. Als *'Lady of the Garter'* ontvingen zij kleding van de Engelse koning. Mogelijk gebeurde dit naar aanleiding van Albrechts dood, het lidmaatschap werd soms ter ere van overleden leden aan familieleden aangeboden. Dames droegen het Ordeteken, de Kousenband, niet onder de linker knie, maar aan de linkerbovenarm. De kledingdistributie aan dames kon eenmalig zijn, maar in dit geval was dat niet zo. Ook in 1416 ontvingen Willem en Margaretha blauw laken van de koning van Engeland om kleding te maken voor het feest van Sint Joris.⁵

Kort na de feestelijkheden zal Margaretha vermoedelijk weer naar het zuiden zijn vertrokken en zich in rouw hebben gehuld, want haar moeder overleed enkele dagen later. Het is niet duidelijk of de nieuwe gravin van Henegouwen-Holland bij de begrafenis op 25 maart in Lille aanwezig was, maar gezien haar betrokkenheid bij haar familie lijkt me dit wel aannemelijk.⁶ Zeker is dat Margaretha op 10 juli samen met Willem werd gehuldigd in de belangrijkste stad van Henegouwen, Mons. Ze ontving van de stad een geschenk met een persoonlijk tintje: een gouden drinkkom met handvaten en een geëmailleerd deksel dat, refererend aan haar naam, met *'margherittes'* was versierd.⁷

In dit hoofdstuk, over de periode waarin Margaretha van Bourgondië gravin van Henegouwen, Holland en Zeeland was (1404-17), ligt de nadruk op de rol die zij speelde binnen de pre-Bourgondische dynastieke unie, waarvoor haar huwelijk en dat van haar broer de basis vormden. In dit Beiers-Bourgondische bondgenootschap waren de drie zoons van Filips de Stoute betrokken die heersten over verschillende delen van zijn erfenis, te weten Jan zonder Vrees, Antoon van Brabant en Filips van Nevers. Zij werkten intensief samen, zowel met elkaar als met de Beierse broers Willem VI en Jan van Beieren. De

¹ Willem IV volgens de Henegouwse telling.

² Ze was op 7 januari met Jacoba uit Mons vertrokken, maar bevond zich op 11 januari pas halverwege de route, in Brabant (Devillers, *Guerre*, 231-32; Smit, *Vorst*, 146; Finot, *Inventaire*, 177).

³ Smit, *Vorst*, 146-47.

⁴ Willem had in 1390 tijdens het Smithfield Toernooi het door de Engelse koning Richard II aangeboden lidmaatschap van de Orde van de Kousenband aanvaard. De jaarlijkse bijeenkomst van de Orde van de Kousenband in Engeland vond plaats rond zijn sterfdag, 23 april (Boulton, *Knights*, 103, 152; Lindenbaum, *Smithfield Tournament*).

⁵ Boulton, *Knights*, 142; Collins, *Garter*, 79-83, 164-70, 301-03; Van Mieris, *Charterboek IV*, 371.

⁶ Petit, *Itinéraires*, 346.

⁷ *'1 godet de fin or à couvercle esmaillet et ouvret à fachons de margherittes'* (Devillers, *Cartulaire III*, 256; ; Finot, *Inventaire*, 164; Scufflaire, *Serments*, 118; Smit, *Vorst*, 147).

vorsten boden elkaar onderling hulp en bijstand, vooral in de periode 1405-15.⁸ Margaretha was een belangrijke schakel in dit dynastieke verbond.

2.1 Het grafelijk bestuur (1404-17)

Als gravin van Henegouwen, Holland een Zeeland nam Margaretha diverse taken waar binnen het grafelijk bestuur. Zij trad meerdere malen op als vertegenwoordiger of plaatsvervanger van haar echtgenoot. De informatie hierover is schaars, en hoe vaak dit gebeurde is onbekend, maar in elk geval in de jaren 1405, 1407 en 1416 (Tabel 2.1).

Na zijn hulddiging, in juli 1405, had Willem de Henegouwse Staten verzocht om een financiële bijdrage aan de Arkelse oorlog in de vorm van een bede. Kort daarna vertrok hij naar Holland voor het beleg van Hagestein. De vertegenwoordigers van geestelijkheid, edelen en steden kwamen in augustus bijeen om het 'definitieve antwoord' dat zij aan Margaretha moesten geven voor te bereiden. Twee dagen later verschenen ze voor de gravin en haar raad in Le Quesnoy, maar dit leidde niet tot de gewenste toezegging. Margaretha ontbood de Statenvertegenwoordigers daarom opnieuw naar Le Quesnoy op 20 september, maar weer zonder het gewenste resultaat.⁹ Op 12 december moesten de Staten zich komen verantwoorden bij Willem zelf, in zijn legerkamp bij Hagestein. Ze verontschuldigde zich dat ze nog geen definitief antwoord hadden gegeven en vroegen om uitstel tot januari.¹⁰ Dat het besluit steeds werd uitgesteld lag vermoedelijk niet aan Margaretha's gebrek aan overtuigingskracht, het rekken van de besprekingen was gebruikelijk bij bede-onderhandelingen. Mons zegde uiteindelijk een bedrag van 3.000 kronen toe dat Willem een jaar later, na zijn terugkomst, wist te verhogen naar 4.000 kronen.¹¹

Begin 1407 trad Margaretha opnieuw op als vertegenwoordiger van haar echtgenoot, maar nu in Holland, terwijl Willem in Henegouwen verbleef. In een door de gravin vanuit Den Haag uitgevaardigde oorkonde is dit als volgt verwoord: '*want onse lieve heer en geminde geselle buten sinen Lande van Hollandt ende van Zeelant is, so gebieden wy van sijnre wegen...*'.¹² Ze heeft zich in deze periode bezig gehouden met de aanpassing van de muntwaarde en een conflict met de hertog van Brabant. Aan het eerste heeft zij vermoedelijk geen actieve bijdrage geleverd. De graaf had kort daarvoor in overleg met raad en steden van Holland en Zeeland de muntwaarden aangepast. Begin februari ontving Margaretha met haar raad vertegenwoordigers van de steden en paste op hun verzoek de waarde van een aantal munten opnieuw aan.¹³ Bij de tweede kwestie zal zij meer zijn geweest dan alleen formeel vertegenwoordigster, aangezien het ging om een conflict tussen haar echtgenoot en haar broer Antoon, de hertog van Brabant. Mogelijk heeft Margaretha hierin als tussenpersoon een bemiddelende rol gespeeld. In maart zond zij vanuit Den Haag een brief naar Willem met antwoorden van Antoon en de steden Brussel en Leuven, aangaande zeeroovers die gevangen werden gehouden in Steenberghe, waar Willem zich op dat moment met zijn Raad bevond. Waarschijnlijk ging het om Brabantse

⁸ Stein, *Staten*, 41.

⁹ Bocage, *États*, 73; Devillers, *Guerre*, 233-34; Devillers, *Inventaire*, LXXV, LXXVI.

¹⁰ Willem spoorde ook de Hollanders die nog geen morgengeld hadden betaald in niet mis te verstane bewoordingen aan om over de brug te komen (Bos-Rops, *Geld*, 135).

¹¹ Devillers, *Guerre*, 236-37. Pas in het najaar van 1406, na het huwelijk van Jacoba, werd een algemene toezegging voor een bede gedaan (Arnould, *Dénombrements*, 146).

¹² Van der Chijs, *Munten*, 287.

¹³ Prevenier en Smit, *Dagvaarten Holland I*, nr. 703; Van Riemsdijk, *Tresorie*, 213-216, 531; Van der Chijs, *Munten*, 287.

zeerovers, ‘die op de Hollandsche stroomen zeeroof hadden gepleegd’. In hoeverre het conflict werd bijgelegd is onduidelijk.¹⁴

Later in hetzelfde jaar ontving Margaretha twee maal de Henegouwse Statenvertegenwoordigers. Willem verbleef in deze periode vermoedelijk in Holland vanwege de Arkelse oorlog. In juli werd in Mons een kwestie besproken die de Staten eerder in Le Quesnoy aan haar hadden voorgelegd, en waarop zij vervolgens een antwoord van Willems raad hadden ontvangen. In september 1407 verklaarde de hertog van Gelre Holland tot vijand. Enkele dagen later kwamen vertegenwoordigers van adel en steden bijeen te Le Quesnoy. Margaretha vroeg hen advies over de verdediging van Henegouwen, naar aanleiding van een bericht dat zij van haar echtgenoot had ontvangen.¹⁵

In het voorjaar van 1416 tenslotte trad Margaretha samen met de heer van Culemborg en Walrave van Brederode in Holland op als stadhouder, terwijl Willem in Engeland verbleef om er samen met Rooms-koning Sigismund vredesbesprekingen met Frankrijk te leiden. Met welke kwesties zij zich in deze periode heeft bezig gehouden is onbekend.¹⁶

Periode	Graafschap	Verblijfplaats graaf
Aug-dec 1405	Henegouwen	Holland
Jan-mrt 1407	Holland	Henegouwen
Juli, sep 1407	Henegouwen	waarschijnlijk Holland
Mei-juni 1416	Holland	Engeland

Tabel 2.1: Margaretha van Bourgondië als vertegenwoordiger of plaatsvervanger van graaf Willem VI.¹⁷

Willem hield zijn echtgenote op de hoogte van belangrijke ontwikkelingen, zoals in het najaar van 1410 over de gespannen relatie met de Friezen.¹⁸ In het voorjaar van 1412 trokken Willem en Margaretha samen naar Amersfoort, waar troepen waren gelegerd voor de eindfase van de Arkelse oorlog. Eind juli werd een vredesovereenkomst bereikt. De reden van Margaretha’s aanwezigheid was vermoedelijk vooral ceremonieel. Eind augustus was zij terug in Mons, waar zij door vertegenwoordigers van het stadsbestuur werd bezocht.¹⁹

Naast bestuurs-, bemiddelings- en ceremoniële taken nam Margaretha mogelijk ook een andere veel voorkomende vrouwenrol op zich, die van smekeling. Dit werd althans gesuggereerd tijdens de onderhandelingen over een verzoening tussen Willem VI en Dordrecht na een ‘stadsgreep’ in 1407. Tijdens een aanvaring tussen Hoekse gezagsdragers en Kabeljauwse stedelingen was Jan van de Maalstede, schout van Steenberg, gevangen genomen. De stedelingen stelden voor dat gravin Margaretha hen zou verzoeken om hem vrij te laten, aangezien hij onschuldig was.²⁰ De stad zou vervolgens bereid zijn om dit te doen: ‘Item, so sal myn genadige vrouwe van Hollant bidden der stat van Dordrecht voir

¹⁴ In mei vond in Steenberg een dagvaart plaats over de berechting van de zeerovers (Prevenier en Smit, *Dagvaarten Holland I*, nr. 704, 709).

¹⁵ Bocage, *États*, 76; Devillers, *Inventaire*, XLIX, LXXVI; Waale, *Arkelse oorlog*, 123-24.

¹⁶ Van Riemsdijk, *Tresorie*, 216, 533; Janse, *Jacoba*, 89-91.

¹⁷ Referenties: zie hoofdtekst (paragraaf 2.1).

¹⁸ Janse, *Grenzen*, 180.

¹⁹ Waale, *Arkelse oorlog*, 140-41; Devillers, *Naissance*, 463; Devillers, *Guerre*, 239.

²⁰ Vermoedelijk was hij een Kabeljauw. Zijn naam komt voor op een lijst met leden van het Kabeljauws verbond van 1391 (Waale, *Arkelse Oorlog*, 127, 241; zie ook Van Gent, *Pertijelike Saken*, 436).

Jan van der Maelsteden, also hi onnoselic in der saken toegecomen is, ende die stat sallen om beden wille van mynre genadiger Vrouwen quyt laten'. De graaf bepaalde enige tijd later dat Maalstede na betaling van een boete mocht worden vrijgelaten. In hoeverre hij dit aan Margaretha te danken had is onbekend.²¹

2.2 Het Beiers-Bourgondische familienetwerk (1404-11)

De invloedssfeer van de graaf van Henegouwen-Holland strekte zich uit buiten de grens van zijn eigen graafschappen, en hetzelfde gold voor Margaretha's actieradius. In juni 1407 ging een '*beslotenen brieve*' van haar rond onder de leden de Staten van Vlaanderen. Helaas is niet bekend waar deze over ging.²² De internationale kwesties waarbij zij werd betrokken hadden meestal betrekking op het Beiers-Bourgondische familienetwerk. In het jaar 1404, waarin Margaretha gravin van Henegouwen-Holland werd, hadden ook haar broers Jan en Antoon de vorstelijke status bereikt. Antoon werd aanvankelijk ruwaard, en na de dood van hertogin Johanna in 1406 hertog van Brabant en Limburg. Jan was sinds de dood van zijn vader hertog van Bourgondië. Na het overlijden van Margaretha van Male in 1405 kwamen daar de graafschappen Vlaanderen, Artesië en Bourgondië bij.²³ Margaretha had met beide broers een goede verstandhouding en voor Willem gold hetzelfde, al waren er met Brabant wel eens conflicten.

De band met Bourgondië werd in de zomer van 1405 nog eens extra aangehaald. Jan zonder Vrees, Willem en Antoon sloten op 21 juli in Le Quesnoy een drievoudig verbond, waarin ze elkaar wederzijdse hulp en bijstand beloofden, vanwege hun 'familiebanden en huwelijksallianties'.²⁴ De Bourgondische hertog stond hierdoor in Frankrijk sterker tegenover zijn rivaal Lodewijk van Orléans, broer van de Franse koning, die sinds de dood van Filips de Stoute een overheersende rol speelde aan het Franse hof. Margaretha bevond zich in de aanloop naar dit verbond in het gezelschap van haar echtgenoot, een indicatie dat zij wellicht bij voorbereidende besprekingen betrokken was. Alleen al haar aanwezigheid zal positief hebben bijgedragen, zij verpersoonlijkte immers de band tussen beide huizen. Direct na de huldiging in Mons bezocht zij samen met haar echtgenoot broer Jan in Douai en reisde vervolgens met Willem terug naar Le Quesnoy, waar een week later de overeenkomst werd bezegeld.²⁵ Als direct resultaat kreeg Holland militaire steun van Bourgondië in de Arkelse oorlog. Enkele jaren later speelde het bondgenootschap opnieuw een belangrijke rol. Willem van Beieren en Jan van Bourgondië trokken gezamenlijk ten strijde tegen de Luikenaren, die met steun van Lodewijk van Orléans tegen hun elect Jan van Beieren in opstand waren gekomen. De zwagers kwamen als overwinnaars uit de slag bij Othée, waarmee de opstand in 1408 genadeloos werd neergeslagen.²⁶

Margaretha kwam nog steeds regelmatig in Brabant. In mei 1409 organiseerde Antoon ter ere van haar komst een toernooi, bal en banket in Brussel.²⁷ De aanleiding voor de feestelijkheden is niet bekend. Wellicht schafte ze bij deze gelegenheid de juwelen aan die zij Antoon in juli schonk bij zijn tweede huwelijk, met Elisabeth van Görnitz.²⁸ Margaretha maakte, met een groot aantal andere voorname gasten, alle feestelijkheden

²¹ Van Mieris, *Charterboek IV*, 45-46, 76-79, 80-82; Van Herwaarden e.a., *Dordrecht*, 147-49.

²² Zoete, *Handelingen Vlaanderen 1*, 216-17.

²³ Stein, *Staten*, 40; Vaughan, *John*, 7-8.

²⁴ '*prochaineté de lignage et alliances de mariage*' (Plancher, *Histoire générale III*, nr. 247).

²⁵ Finot, *Inventaire*, 163; Petit, *Itinéraires*, 349.

²⁶ Schnerb, *Jean*, 172, 258-75; Vaughan, *John*, 30-34, 49-63, 241-42.

²⁷ '*pour la venue de la comtesse de Hollande*' (Chevalier-de Gottal, *Fêtes*, 106; Uyttebrouck, *Gouvernement*, 36).

²⁸ Devillers, *Cartulaire VI*, 5- 6.

mee in de drie dagen die aan het huwelijk voorafgingen, en die aanvingen met een banket aan het hof. Ze overnachtte met de rest van het hoge gezelschap in het kasteel op de Coudenberg. Na de voltrekking van het huwelijk, op 16 juli in de Sint-Jacobskerk, was er opnieuw een feestelijke maaltijd, gevolgd door een twee dagen durend toernooi en een jachtpartij. Pas vier dagen na de bruiloft verlieten de eerste hooggeplaatste gasten de stad.²⁹

In augustus van hetzelfde jaar was Margaretha aanwezig bij een bijeenkomst van de drie vorsten in Lille. De aanleiding was een conflict tussen Willem en Antoon over een lening van Johanna van Brabant aan Albrecht, die nooit was terugbetaald. Daarnaast was er langlopende onenigheid over achterstallige betalingen van Johanna's douarie. Gezien de gespannen situatie in Frankrijk kon Jan zonder Vrees geen conflict tussen zijn bondgenoten gebruiken. Hij trad daarom op als bemiddelaar.³⁰

In Frankrijk was een burgeroorlog ontstaan tussen de aanhangers van de Bourgondische hertog en zijn tegenstanders, de Armagnacs. Na een tijdelijk periode van verzoening in 1406 verhardden de verhoudingen zich opnieuw. Jan van Bourgondië ontdeed zich van zijn belangrijkste rivaal, de hertog van Orléans, door hem in november 1407 in Parijs te laten vermoorden. Zijn juristen liet hij als verantwoording aanvoeren dat de hertog een tiran was geweest, die er duistere praktijken op na hield, maar niet iedereen was hiervan eenvoudig te overtuigen. Willem trad op als bemiddelaar in het conflict dat ontstond tussen de hertog van Bourgondië en de Franse koningin.³¹ Ook Margaretha stond haar broer op verschillende manieren bij. In augustus 1411 bezocht ze hem in Douai. Vermoedelijk heeft de hertog haar en Antoon tijdens dit bezoek om hulp gevraagd vanwege de penibele situatie in Frankrijk. Na enkele overwinningen had Jan het beleg van Montdidier moeten staken, onder andere vanwege de desertie van Vlaamse troepen. Hij en zijn tegenstanders trokken op naar Parijs, en Jan zocht hulp bij zijn bondgenoten. In september verzocht Margaretha Valenciennes om de hertog van Bourgondië bij te staan in zijn strijd tegen de Armagnacs. De Henegouwse stad zegde hulp toe, in de vorm van geld en wapens.³²

2.3 Onderhandelaar voor Bourgondië (1414-15)

Ook in Henegouwen werd de dreiging van de oorlog in Frankrijk gevoeld. Naar aanleiding van de opstand van de Cabochiens in april 1413 zocht Margaretha met Jacoba en Jan van Touraine een veilig heenkomen in Holland en Zeeland. Henegouwen werd geteisterd door zowel Bourgondische als Franse troepen die door het graafschap trokken. Misschien was dit één van de redenen waarom Margaretha zelf in de periode 1414-15 een prominente rol ging spelen in de Franse partijstrijd, in de traditionele vrouwenrol van smekeling en bemiddelaar.³³

Zoals gezegd werd het hogelijk gewaardeerd wanneer laatmiddeleeuwse vorstinnen bij conflicten een bemiddelende rol speelden. Deze rol had een ritueel aspect, de smeekbede, een terugkerend thema in laatmiddeleeuwse kronieken. Hierbij vroeg een vorstin, op haar knieën en met betraande ogen, haar echtgenoot of een ander familielid om gratie te verlenen of vrede te sluiten. De smekende vrouw maakte het mogelijk dat partijen tot

²⁹ Chevalier-de Gottal, *Fêtes*, 113-20.

³⁰ Schnerb, *Jean*, 513; Bos-Rops, *Douarie*, 87.

³¹ Janse, *Jacoba*, 53-54; Vaughan, *John*, 70-75, 80-81; Schnerb, *Jean*, 181-82, 205-10.

³² Devillers, *Cartulaire III*, 506; Id, *Naissance*, 468; Id, *Particularités I*, 5; Petit, *Itinéraires*, 381; Schnerb, *Jean*, 533-37; Vaughan, *John*, 84-91.

³³ Janse, *Jacoba*, 71-72; Van Riemsdijk, *Tresorie*, 220; Schnerb, *Jean*, 562-75; Vaughan, *John*, 100-101.

elkaar kwamen zonder gezichtsverlies. Degene aan wie de smeekbede was gericht gaf immers toe uit liefde voor de betreffende dame, gewoonlijk zijn echtgenote of een familielid. Een bekend voorbeeld is de zwangere Filippa van Henegouwen, die haar echtgenoot Eduard III van Engeland in 1347 smeekte om de burgers van Calais genade te verlenen. Bij de vrede van Doornik in 1385 liet Filips de Stoute zich door drie dames vermurwen om vrede te sluiten met het opstandige Gent, te weten zijn echtgenote Margaretha van Male, Johanna van Brabant en schoondochter Margaretha van Beieren. Het rituele karakter van dergelijke smeekbedes nam niet weg dat vorstinnen ook op een meer inhoudelijke en zakelijke manier hun rol van bemiddelaar vervulden. Isabella van Portugal is hiervan een goed voorbeeld.³⁴

Als vorstelijk onderhandelaar nam Margaretha wellicht een voorbeeld aan haar moeder, Margaretha van Male, die als erfdochter van Vlaanderen door haar echtgenoot Filips de Stoute vooral werd ingezet wanneer er met de Vlamingen onderhandeld moet worden. Zij had in 1394 moeizame onderhandelingen gevoerd met de Staten van Vlaanderen over een bede, die was bedoeld om de kruistocht van zoon Jan te financieren. Zij had precieze instructies meegekregen van haar echtgenoot en had hierdoor weinig onderhandelingsruimte. De Vlaamse steden wilden aanvankelijk niet meer dan de helft van het gevraagde bedrag betalen, waardoor een impasse dreigde te ontstaan. Margaretha van Male voerde in aanwezigheid van haar zoon en de kanselier meerdere gesprekken met alle individuele delegaties en wist de toezegging omhoog te krijgen, waarbij ze zelf vrijstelling voor armlastige abdijen en ziekenhuizen inbracht. De hertog stemde in met het door zijn echtgenote bereikte resultaat.³⁵

Wellicht heeft ook Jan zonder Vrees hiervan geleerd dat het inzetten van een dame als onderhandelaar effectief kon zijn. Toen Franse koninklijke troepen optrokken richting Artesië vroeg hij aan zijn zuster Margaretha, broer Antoon en vertegenwoordigers van de Vlaamse Vier Leden om zijn belangen te behartigen. Zelf kon hij niet voor de koning verschijnen, aangezien hij tot rebel was verklaard en werd beschuldigd van majesteitsschennis. Margaretha en Antoon waren geschikte onderhandelaars omdat zij niet direct bij het conflict betrokken waren, maar door familiebanden wel nauw verbonden met beide partijen. In brieven duidde de koning hen aan als zijn 'neef uit Brabant en nicht uit Henegouwen'.³⁶

In de voorbereidende fase van de onderhandelingen bezocht Margaretha op 17 juni 1414 met haar gevolg Jan zonder Vrees in Douai en verbleef daar enkele dagen.³⁷ Eind juni begaf ze zich, volgens Monstrelet met een zeer edel gevolg en 200 paarden, naar Saint-Quentin, waar zij de koning en diens oudste zoon, de hertog van Guyenne, ontmoette.³⁸ Enige dagen later vond opnieuw een ontmoeting plaats, deze keer in Péronne, waarbij ook Antoon aanwezig was. Na de gebruikelijke beleefdheden gaf Margaretha volgens de kroniek van Pintoin, een geestelijke van de abdij van Saint-Denis, die door zijn nabijheid tot het Franse hof vaak goed geïnformeerd was, een langdurige uiteenzetting om de daden van haar broer te rechtvaardigen. Daarna wierp zij zich aan de knieën van de koning en

³⁴ Devaux, *Médiatrice*; Offenstadt, *Femmes et paix*, 327-332; Sommé, *Isabelle*, 385-87.

³⁵ De Hemptinne, *Marguerite de Male*, 486-489.

³⁶ 'cousin de Brabant et cousine de Haynnau' (Schnerb, *Arras*, 50; Finot, *Paix*). Over de betrokkenheid van Vlaamse volksvertegenwoordigers, zie: Blockmans, *Volksvertegenwoordiging*, 305.

³⁷ Ook op 2 mei ontmoetten Margaretha en Jan zonder Vrees elkaar, in Bouchain (Petit, *Itinéraires*, 409; Pinchart, *Comptes*, 21).

³⁸ Monstrelet, *Chronique III*, 13.

smeekte hem nederig om eventuele wrok te laten varen, waarbij ze eindeloos herhaalde dat haar broer nooit anders had gewild dan de koning te gehoorzamen.³⁹

Margaretha deed dus haar best, maar haar inspanningen hadden niet het gewenste effect. De door de Armagnacs beheerste koning eiste persoonlijke verontschuldiging van Jan zonder Vrees. Tegenover vertegenwoordigers van de Vlaamse adel, geestelijkheid en Vier Leden, die apart werden ontvangen, werd zelfs gedreigd met confiscatie van Bourgondië, Vlaanderen en Artesië.⁴⁰ Terwijl het koninklijk leger verder optrok en in juli Atrecht bereikte vonden vervolggesprekken plaats in Kamerijk en Bapaume. Omdat de koning vanwege één van zijn ziekteaanvallen was afgehaakt had zijn oudste zoon inmiddels diens plaats ingenomen aan de onderhandelingstafel, maar de gesprekken leverden nog steeds niets op. Margaretha ontmoette de koning, dan wel diens vertegenwoordigers, elf keer in de periode van juni tot september 1414, maar pas vanaf eind augustus leidde dit tot concrete resultaten.⁴¹ Terwijl de Franse troepen voor Atrecht lagen bevond Jan zonder Vrees zich in Lille, waar hij niet alleen Margaretha, Antoon en de Staten van Vlaanderen raadpleegde, maar ook contact had met gezanten van de Engelse koning Hendrik V.⁴²

Volgens Pintoin zocht Margaretha de kroonprins nog steeds voortdurend op en smeekte zij hem op haar knieën, snikkend en met tranen in haar ogen, om vrede.⁴³ Hierbij benadrukte ze de nauwe familiebanden: Antoon en zij waren neef en nicht van de koning, en drie van zijn kinderen waren getrouwd met leden van de Bourgondische en Beierse dynastie. Ze werkte zo in op het gemoed van de prins, dat hij uiteindelijk instemde met een vredesverdrag en zijn vorstelijke medestanders overhaalde dit ook te doen.⁴⁴ In werkelijkheid verhoogde ook de vrees voor een akkoord tussen Bourgondië en Engeland, in combinatie met een aanval van dysenterie onder de Franse troepen, de wil aan Franse kant om tot onderhandelingsresultaten te komen. Welke inhoudelijke bijdrage Margaretha aan de onderhandelingen heeft geleverd is onbekend, maar het is nauwelijks voorstelbaar dat zij tijdens de genoemde elf ontmoetingen alleen maar op de emotie heeft gespeeld en steeds dezelfde woorden heeft herhaald, zoals deze kroniek doet voorkomen. Andere beschrijvingen door tijdgenoten zijn bondiger, Pierre de Fénin bijvoorbeeld vermeldt slechts dat zij naar de koning ging en zodanig handelde dat deze vrede sloot met Jan. Hij vermeldt tot drie keer toe dat zij de vrede van Atrecht tot stand heeft gebracht, en benadrukt hierbij de familierelatie.⁴⁵ Ook Monstrelet is beknopt, hij vermeldt eenvoudig

³⁹ *'Après les compliments d'usage, la comtesse présenta longuement la justification de son frère le duc de Bourgogne; puis se jetant aux genoux du roi, elle le supplia humblement de l'avoir pour recommandé, et de daigner oublier, par un effet de sa bonté accoutumée, le ressentiment qu'il pouvait avoir conçu contre lui ... elle ne cessa de répéter qu'elle savait bien que son frère avait toujours voulu et voulait obéir aux ordres du roi.'* (Rel. de Saint-Denis, Chron V, 347-349).

⁴⁰ Schnerb, Arras, 51.

⁴¹ Devillers, *Cartulaire IV*, 14-15; Schnerb, *Jean*, 593-94. Margaretha reisde in de periode van 11 juli tot 10 oktober 1414 twee keer af: *'deux voyages que M^e fist envers le roy et mgr de Bourgoigne'* (Pinchart, *Comptes*, 18, 22).

⁴² Zoete, *Handelingen Vlaanderen 2*, 852-56.

⁴³ *'Pendant plusieurs jours elle ne cessa, à toute heure, à tout moment, de le presser instamment, du ton le plus caressant, d'accueillir avec bonté la soumission de son frère le duc de Bourgogne... elle était sans cesse à ses genoux ... les larmes aux yeux et en sanglotant'* (Rel. de Saint-Denis, Chron V, 381).

⁴⁴ *'Elle fit si bien, et prit un tel ascendant sur l'esprit du jeune prince, qu'il s'engagea non seulement à conclure un traité de paix, mais encore à le faire accepter par les autres princes'* (Rel. de Saint-Denis, Chron V, 381).

⁴⁵ *'la duchesse de Hollande ... ala devers le roy Charles, et traita tant que le duc Jehan eut paix au roy Charles (...). Quant la duchesse de Hollande eult fait le traité ... ceux de la ville d'Arras en furent bien joyeux'* (Fénin, *Mémoires*, 49-51).

dat Antoon, Margaretha en de Vlaamse delegatie om tien uur 's ochtends bij de koning kwamen om te onderhandelen, dat zij opgetogen werden ontvangen en dat de vrede kort daarna bekend werd gemaakt.⁴⁶

Na nogmaals vijf dagen van overleg werd de bereikte vrede van Atrecht op 4 september met trompetgeschal bekendgemaakt. Deze werd om negen uur 's avonds buiten de stad geproclameerd door de Franse kanselier, in aanwezigheid van de kroonprins. Antoon en Margaretha waren de eersten die de vrede namens hun broer bezworen, gevolgd door zijn andere vertegenwoordigers. Zij verklaarden dat indien hun broer zich niet aan de vredesovereenkomst zou houden, zij hem in de toekomst van iedere vorm van raad en bijstand zouden onthouden. Een opgetogen menigte riep 'Noël!'.⁴⁷ Tegen middernacht toog het gezelschap, inclusief Antoon en Margaretha, naar de stadspoorten van Atrecht om de inwoners van de vrede op de hoogte te stellen en de stadklokken te laten luiden. De vredesvoorwaarden waren niet ongunstig voor Jan zonder Vrees, al was het maar omdat in een geheime overeenkomst, die door de dauphin, Margaretha en Antoon was gesloten naast het publieke verdrag, was vastgelegd dat de hertog Atrecht zou behouden en dat zijn aanhangers amnestie zouden krijgen. De volgende dag informeerde Margaretha de Henegouwse hoofdstad Mons.⁴⁸

Hiermee was haar rol echter nog niet uitgespeeld. In het verdrag was vastgelegd dat Margaretha met de andere onderhandelaars de stadssleutels van Atrecht naar de Franse koning zou brengen en hem namens de hertog van Bourgondië om vergiffenis zou vragen voor enig onrecht dat deze hem had aangedaan. Ook moesten de onderhandelaars ervoor zorgen dat de hertog, die zich tot dan toe op afstand van de onderhandelingen op de hoogte had laten houden, het verdrag persoonlijk zou ratificeren. Maar omdat over belangrijke geschilpunten, zoals amnestie voor de aanhangers van Jan zonder Vrees, in het verdrag niets concreet was geregeld, sleepten de onderhandelingen zich nog bijna een jaar lang voort.

Nadat Jan, Antoon en Margaretha in Lille hadden gesproken over het vervolg was de Bourgondische hertog midden oktober te gast bij Willem en Margaretha in Le Quesnoy. In de tussentijd hadden vertegenwoordigers van de eerdere onderhandelaars met de Franse koning en kroonprins gesproken, maar deze wilden alleen verder praten met door Jan zonder Vrees officieel gemachtigde personen. Op 16 oktober benoemde deze daarom Antoon en Margaretha, de bisschop van Doornik en een aantal raadsheren en vertegenwoordigers van de Staten van Vlaanderen tot zijn gemachtigden voor de vervolgbesprekingen.⁴⁹ Het bestuur van zijn noordelijke gebiedsdelen droeg hij tijdelijk over aan zijn oudste zoon Filips van Charolais, de latere hertog Filips de Goede, terwijl hij zelf voor een jaar naar Bourgondië vertrok. Margaretha had vanaf dat moment schriftelijk contact met Filips over de onderhandelingen. In de tweede helft van december liet zij hem weten dat deze op 3 januari te Senlis zouden plaatsvinden. Kort erna schreef zij hem vanuit Bavay, een vesting nabij Le Quesnoy, het volgende:

⁴⁶ Monstrelet, *Chronique III*, 31-32.

⁴⁷ 'Noël' is het kerstfeest, maar werd ook gebruikt als algemene vreugdekreet.

⁴⁸ Devillers, *Cartulaire IV*, 14-15; Devillers, *Naissance*, 470; Schnerb, *Jean*, 595; Schnerb, *Arras*, 53-54; Vaughan, *John*, 199-200.

⁴⁹ Zoete, *Handelingen Vlaanderen 2*, 883, 890-92; Devillers, *Cartulaire IV*, 16-18.

Zeer beminde en zeer geliefde neef,

Na alle voorafgaande vriendelijke aanbevelingen kunt u goed weten hoe ik u eerder brieven heb geschreven, toen ik mij bij de koning en de hertog van Guyenne bevond, om u te laten weten dat de bijeenkomst, die door uw oom, mijn zeer geliefde en beminde heer, de hertog van Brabant, en mij was vastgesteld voor 3 januari aanstaande in Senlis, met acht dagen is uitgesteld, waarover ik nog helemaal geen nieuws heb ontvangen. Maar als hier geen bezwaar tegen is, als de genoemde bijeenkomst niet wordt afgezegd, zijn de heer van Brabant en ik van plan om aanstaande zaterdag te vertrekken en te overnachten in het kasteel in Cambrésis, als het onze Heer behaagt.

Daarom, zeer geliefde en zeer beminde neef, vraag ik u nadrukkelijk en vanuit mijn hart, de vertegenwoordigers van uw vader, mijn zeer geliefde en zeer beminde broer, de hertog van Bourgondië, die bij deze bijeenkomst aanwezig moeten zijn, dit op te dragen en hen te informeren, zodat er bij hen geen enkele fout is waardoor ze niet op de juiste tijd en plaats bij hem en mij aanwezig zijn. Want ik zal u hierover niet meer schrijven als de afgesproken bijeenkomst niet wordt afgezegd. En, zeer beminde en geliefde neef, laat er geen enkele fout zijn in de hiervoor genoemde zaken, noch bij u noch bij de vertegenwoordigers van mijn zeer geliefde heer. Als u mij dat plezier doet zal ik u zeer dankbaar zijn, zeer beminde en zeer geliefde neef. Moge de Heilige Geest u bewaren en een goed en lang leven geven. In haast geschreven in Bavay, op de voorlaatste dag van december.

*Uw tante, de hertogin van Beieren, gravin van Henegouwen, Holland en Zeeland*⁵⁰

In januari 1415 bevond Margaretha zich inderdaad in Senlis, zo'n 40 kilometer ten noord-oosten van Parijs. Ze werd vergezeld door een indrukwekkend gevolg ('*grande et notable compagnie*') en de Vlaamse delegatie. Vervolgens arriveerden de hertog van Brabant, de bisschop van Doornik en de raadsheren van de hertog van Bourgondië. Ondanks de urgentie die spreekt uit Margaretha's brief gebeurde er niet veel. De Vlamingen, die meer dan 80 dagen van huis waren, meldden over Senlis dat zij er '*langhe verbeiden zonder yet te doene*'. Uiteindelijk werden de onderhandelaars uitgenodigd om naar Saint-Denis te komen. Willem had zijn echtgenote verboden om verder dan Senlis te gaan, vermoedelijk vertrouwde hij de situatie in Parijs niet. Jan zonder Vrees echter noemde haar aanwezigheid in een brief van 10 februari '*très nécessaire et expédient*', zeer noodzakelijk en nuttig, en drong erop aan dat zij zich weer bij de rest van het gezelschap aansloot.⁵¹ Margaretha heeft hieraan, wellicht mede uit tactische overwegingen, geen gehoor gegeven.

In Senlis werd Margaretha vorstelijk ontvangen door de dauphin en de hertog van Berry. Ze ontving er voornamelijk gasten, onder wie de hertogin van Bourbon, die haar een aantal dagen gezelschap hield, en bleef betrokken bij de onderhandelingen. Vanuit Senlis verstuurde zij op 18 februari 1415 een brief aan de bisschop van Doornik en overige raadsheren van Jan zonder Vrees, waarin zij hen op het hart drukte de boodschap die haar

⁵⁰ Vertaling van: ADN, B 1190, 17.855 (afschrift, in Middelfrans). Margaretha verbleef met Willem in Bavay van 29 tot 31 december (Pinchart, *Comptes*, 32). Zie ook Zoete, *Handelingen Vlaanderen 2*, 897-98

⁵¹ Monstrelet, *Chronique III*, 59; Schnerb, *Jean*, 598; Finot, *Paix*, 80; Zoete, *Handelingen Vlaanderen 2*, 901-03.

raadsheren zouden overbrengen serieus te nemen. De strekking van deze boodschap is helaas niet bekend.⁵²

Omstreeks deze periode zette Margaretha zich in voor de vrijlating van één van de aanhangers van de Bourgondische hertog, legeraanvoerder Hector van Saveuse, die bij Atrecht tegen de legers van de koning had gestreden en vervolgens, tijdens een bedevaart naar de basiliek van Onze-Lieve-Vrouw in het Noord-Franse Liesse, gevangen was genomen. Hij was naar Parijs gebracht en zou zonder Margaretha's inspanningen zijn geëxecuteerd. Waarom Margaretha zich speciaal voor deze bondgenoot van haar broer inzette vermelden de kronieken niet.⁵³

De onderhandelaars maakten intussen handig gebruik van Margaretha's aanwezigheid op afstand. Na een ruime week onderhandelen, waarbij de koning een aantal voor Bourgondië ongunstige voorwaarden had gesteld, vroegen en verkregen ze uitstel om met haar te kunnen overleggen.⁵⁴

Uiteindelijk werd op 23 februari 1415 in Parijs een akkoord bereikt. De stadsraad en schepenen van Mons werden weer op de hoogte gebracht, deze keer door de heer van Hamaide, die zich vermoedelijk in Margaretha's gevolg bevond. Eén van de afspraken was dat het kasteel van Le Crotoy, gelegen aan de baai van de Somme, moest worden overgedragen aan de koning. In een brief van 27 februari droegen Antoon, Margaretha en de andere Bourgondische vertegenwoordigers de heer van Croy op dit te doen. Op 13 maart zwoeren de Bourgondische onderhandelaars, onder wie Margaretha's vertegenwoordigers, in aanwezigheid van de koning, zich aan de vrede te zullen houden. Margaretha zelf was later in dezelfde maand aanwezig bij een vergadering van de Staten van Vlaanderen in Doornik, waar de uitkomst van de onderhandelingen werd besproken. Kort daarna werd de vrede in Gent door de Staten van Vlaanderen bezworen.⁵⁵

In de zomer van 1415 bezegelde uiteindelijk ook Jan zonder Vrees zelf het aangepaste verdrag. De toenemende Engelse dreiging had eraan bijgedragen dat veel van zijn eisen alsnog waren ingewilligd. Eind augustus verklaarde Karel VI dat Jan zonder Vrees, dank zij de bemiddeling van Margaretha en Antoon en de gedeputeerden van de Vlaamse Staten, weer bij hem in de gratie was.⁵⁶ Hoewel Margaretha's inhoudelijke bijdrage voor ons verborgen blijft is duidelijk dat zij een essentiële rol heeft gespeeld in het vredesproces, en daarmee haar broer en de Bourgondische dynastie een dienst heeft bewezen.

2.4 Hoge verwachtingen (1415-17)

De tweede generatie Bourgondiërs zette de politiek van Filips de Stoute om via huwelijken gunstige allianties te vormen voort en ook Margaretha werkte hieraan mee, nu niet als bruid maar als moeder. Waarschijnlijk is in de zomer van 1405, toen Jan zonder Vrees, Willem en Antoon hun drievoudig bondgenootschap sloten, ook het beoogde huwelijk van de op dat moment vierjarige Jacoba ter sprake gekomen. Zoals gezegd was door Filips de Stoute eerder afgesproken dat zij zou trouwen met de jongste zoon van de Franse koning. Zijn oudere broer Jan van Touraine zou trouwen met een dochter van Jan zonder Vrees, maar werd nu aan de Beierse erfdochter toebedacht. Jacoba schoof dus

⁵² Monstrelet, *Chronique III*, 59; Devillers, *Cartulaire IV*, 30.

⁵³ Félin, *Mémoires*, 53; Monstrelet, *Chronique III*, 58.

⁵⁴ Schnerb, *Arras*, 60.

⁵⁵ Devillers, *Cartulaire IV*, 30-32; Devillers, *Naissance*, 470-71; Monstrelet, *Chronique III*, 63; Zoete, *Handelingen Vlaanderen 2*, 919-29.

⁵⁶ Verkooren, *Inventaire 3-III*, 321; Schnerb, *Arras*, 61-62; Vaughan, *John*, 200-204, 241.

omhoog in de hiërarchie. Vermoedelijk beoogde Jan zonder Vrees hiermee tegenwicht te bieden aan de hertog van Orléans, die zijn invloed in de Nederlanden had versterkt door het huwelijk van zijn nicht Maria met hertog Reinoud van Gelre.⁵⁷

Het huwelijk vond plaats op 29 juni 1406. Niet alleen Jacoba en Jan van Touraine, maar ook diens zus Isabella en Karel, de oudste zoon van de Hertog van Orléans, werden in de echt verbonden. Het dubbelhuwelijk vond plaats in een periode van tijdelijke verzoening tussen de huizen van Orléans en Bourgondië. De feestelijkheden, met de gebruikelijke banketten, steekspelen, dans en ander vertier vonden deze keer plaats in Compiègne. Jacoba's vader en de Franse koning waren beide wegens ziekte afwezig. Isabella van Beieren en Margaretha van Bourgondië namen daarom de honneurs waar. Na de feestelijkheden gingen de jonge hertog en hertogin van Touraine met Margaretha en Jan van Beieren mee naar Le Quesnoy. Volgens kroniekschrijver Pintoin had hierover nog een lichte woordenwisseling plaatsgevonden tussen Isabella en Margaretha, maar hij voegt eraan toe dat in het huwelijkscontract was vastgelegd dat Margaretha de jonge prins onder haar hoede zou nemen. Monstrelet vermeldt dat dit gebeurde met instemming van de koningin, de hertogen van Bourgondië en Orléans en de hele koninklijke Raad. Vermoedelijk achtte men het van belang dat Jan van Touraine zijn verdere opvoeding genoot in de vorstendommen waarover hij zou gaan regeren als Willem en Margaretha verder geen nakomelingen zouden krijgen. Een bijkomend gevolg, dat Jan zonder Vrees niet over het hoofd zal hebben gezien, was dat de Franse prins hiermee in de Bourgondische invloedssfeer belandde.⁵⁸

In de zomer van 1415, na Jacoba's veertiende verjaardag, werd het huwelijk van de hertog en hertogin van Touraine geëffectueerd. Margaretha reisde hertoe eind juli op verzoek van Willem met de zestienjarige Jan uit Henegouwen naar Holland voor de beslaping, die vermoedelijk in Den Haag plaatsvond. De huwelijksvoorwaarden werden bekrachtigd en Jacoba en Jan deden een verklaring uitgaan waarin ze beloofden niet alleen de rechten van hun toekomstige onderdanen, maar ook die van Margaretha, mocht zij weduwe worden, te zullen respecteren.⁵⁹

In het najaar vond de voor Frankrijk rampzalige slag bij Azincourt tegen de Engelsen plaats, waarbij ook Margaretha's broer Antoon het leven liet. In december arriveerde een volgende onheilstijding, maar deze keer één met een gouden randje. De Franse kroonprins Lodewijk van Guyenne was overleden, waardoor Jan van Touraine eerste werd in de lijn van troonopvolging. Dit was een schitterend vooruitzicht, maar bracht tegelijkertijd de Franse partijstrijd naar Holland. Zowel Jan zonder Vrees als de Armagnacs stuurden vertegenwoordigers naar Den Haag om de kroonprins onder hun hoede naar Parijs te halen, maar Willem achtte het verstandiger om de neutraliteit van de dauphin te bewaken en hem vooralsnog in Holland te houden.⁶⁰

Een jaar later, in de zomer van 1416, achtte Willem de tijd rijp om het vertrek van zijn schoonzoon naar Parijs voor te bereiden. Eerst wilde hij zijn zaken in Holland op orde hebben, vermoedelijk omdat hij rekening hield met de mogelijkheid dat hij zelf niet lang

⁵⁷ Janse, *Jacoba*, 52; Schnerb, *Jean*, 182; Vaughan, *John*, 246.

⁵⁸ Asch van Wijk, *Rek. Bruiloft*, 163; Devillers, *Naissance*, 291; Grandeau, *Jean de Touraine*, 670-73; Janse, *Jacoba*, 42-56; Monstrelet, *Chronique I*, 129; Schnerb, *Jean*, 181-82; Rel. de Saint-Denis, *Chron III*, 392-95. De genoemde afspraak is in de overgeleverde tekst van het huwelijkscontract niet terug te vinden (Bos-Rops e.a., *Holland Bestuurd*, nr. 42).

⁵⁹ Janse, *Jacoba*, 81-82; Pinchart, *Comptes*, 26.

⁶⁰ Janse, *Jacoba*, 87-89; Schnerb, *Jean*, 643-44.

meer zou leven. Hij was al in zijn éénnenvijftigste levensjaar, voor de Middeleeuwen bejaard, en vertrok op een gevaarlijke reis. Edelen en steden van Holland liet hij beloven dat ze na zijn dood zijn dochter als opvolgster zouden erkennen. Margaretha, Jacoba en Jan van Touraine liet hij zweren dat ze de verbannen Kabeljauwse edelen Jan en Willem van Arkel en Jan en Willem van Egmond eeuwig buiten Holland zouden houden. Hij vreesde, naar zou blijken terecht, dat de Kabeljauwen de positie van zijn dochter na zijn dood zouden aanvechten. Willem beoogde hiermee Jacoba's positie te versterken, maar werkte eveneens in de hand dat de partijstrijd na zijn dood zou voortwoekeren. Ook zijn echtgenote committeerde hij hiermee aan de Hoekse zaak.⁶¹

Margaretha vertrok hierna met haar dochter naar Henegouwen, waar ze in Mons door het stadsbestuur feestelijk werden onthaald, alvorens verder te reizen naar Le Quesnoy. Jan zonder Vrees bevond zich in Lille, waar hij op 12 augustus de abt van het Henegouwse Saint-Ghislain had ontvangen, als ambassadeur van Willem. Deze had hem vermoedelijk van zijn plannen met Jan van Touraine op de hoogte gesteld. Eind augustus bezocht de Bourgondische hertog Margaretha en Jacoba in Le Quesnoy, samen met zoon Filips. De Bourgondische delegatie verbleef er drie dagen, een indicatie van de grote belangen die op het spel stonden.⁶²

Op 21 september vertrokken Willem en Jan van Touraine uit Holland voor de reis naar Frankrijk. Vanuit Le Quesnoy, waar ze Margaretha en Jacoba bezochten, stuurde de dauphin een verklaring aan de Franse steden, waarin hij zijn neutrale positie benadrukte door de Engelsen als gezamenlijke vijand aan te wijzen. Ook benadrukte hij dat de mede door zijn schoonmoeder tot stand gebrachte Vrede van Atrecht moest worden gerespecteerd. Maar Jan zonder Vrees wilde de kroonprins graag zelf onder zijn hoede nemen. Hij speelde, mede vanwege diverse andere belangen, de Engelse kaart, door in te gaan op een uitnodiging van de Engelse koning voor een diplomatieke ontmoeting in Calais. Daar knoopte hij eveneens vriendschappelijke banden aan met Rooms-koning Sigismund. De ontmoeting met de Engelsen leidde niet tot het door hen gewenste bondgenootschap in de vorm van een verdrag, maar verliep wel vriendschappelijk, net als de ontmoeting met Sigismund, die wel tot een verdrag leidde. De Bourgondische hertog zette hiermee Willem VI en Jan van Touraine onder druk, niet alleen vanwege de dreiging van een Engels-Bourgondisch bondgenootschap tegen de Franse koning, maar ook omdat de graaf van Henegouwen-Holland zelf tot dan toe tevergeefs had geprobeerd om van Sigismund, zijn leenheer, steun te krijgen voor zijn opvolging door Jacoba. Deze wilde niet weten van opvolging door een vrouw, en bovendien de Franse invloed in de Nederlanden beperken, en gaf daarom de voorkeur aan Jan van Beieren als volgende graaf van Henegouwen-Holland. Jan van Touraine koos eieren voor zijn geld en nodigde de hertog van Bourgondië uit om naar Valenciennes te komen. Na een week van besprekingen sloten de Bourgondische hertog en de Franse kroonprins aldaar op 12 november een bondgenootschap. Margaretha was één van de aanwezigen die het bezworen.⁶³

Twee weken later vertrokken Willem en Jan uit Le Quesnoy, hun echtgenotes aldaar achterlatend. Door wederzijds wantrouwen verliep de reis naar Parijs traag. Medio januari bevonden de mannen zich in Compiègne, waarop Isabella van Beieren hen tegemoet kwam tot het 30 kilometer zuidelijker gelegen Senlis. In deze fase van het toenaderingsproces

⁶¹ Janse, *Jacoba*, 96-97; Smit, *Vorst*, 151-52; Van Gent, *Pertijelike saken*, 439.

⁶² *Particularités I*, 11; Janse, *Jacoba*, 97; Grandeau, *Jean de Touraine*, 695; Petit, *Itinéraires*, 428.

⁶³ Janse, *Jacoba*, 98-100; Linssen, *Sigismund*, 332-35; Monstrelet, *Chronique III*, 162-65; Petit, *Itinéraires*, 430; Schnerb, *Jean*, 627-33; Vaughan, *John*, 212-14.

werden Margaretha en Jacoba ingeschakeld. Ze kwamen met een groot gevolg naar Compiègne en brachten een bezoek aan Isabella van Beieren in Senlis. De dames hadden het heel gezellig met elkaar,⁶⁴ en volgens Janse werd door deze ontmoeting het ijs gebroken. Jan zonder Vrees bracht kort daarna een driedaags bezoek aan Le Quesnoy, vermoedelijk om te horen hoe de ontmoeting was verlopen en om de verdere strategie te bespreken.⁶⁵ De Franse koningin keerde terug naar Parijs, waar Willem en de raadsheren van Jan van Touraine nu welkom waren om verder te praten over de terugkeer van de dauphin.⁶⁶

Daarna volgden de dramatische gebeurtenissen elkaar in hoog tempo op. Willem reisde af naar Parijs, waar hij eiste de dauphin samen met de hertog van Bourgondië naar de hoofdstad te mogen brengen. Dat was een misrekening, de graaf ontsnapte ternauwernood aan een ontvoering door de tegenstanders van Jan zonder Vrees. Terug in Compiègne vond hij de kroonprins op zijn sterfbed. Jan van Touraine stierf begin april. Er gingen geruchten over een moordaanslag, maar contemporaine kronieken houden het op een uit de hand gelopen oorontsteking. De prins werd in aanwezigheid van Willem, Jacoba en Margaretha in Compiègne begraven. Margaretha informeerde het stadsbestuur van Mons. De kans op een dynastieke unie tussen Frankrijk, Henegouwen, Holland en Zeeland, met Jan en Jacoba als koning en koningin, was verkeken.⁶⁷

Maar dat was nog maar de eerste tegenslag. Terug in Henegouwen riep Willem op 22 april edelen en steden op om bijeen te komen, om zijn dochter als rechtmatig opvolgster te erkennen, zoals hij een jaar eerder al in Holland had gedaan. Margaretha stuurde dezelfde dag een brief aan haar broer, mogelijk om hem hierover te informeren, maar waarschijnlijk ook vanwege de achteruitgaande gezondheid van haar echtgenoot. Jan zonder Vrees bracht Willem op 27 mei een kort bezoek in Bouchain. De graaf had zijn zwager na het overlijden van Jan van Touraine geraadpleegd '*om zijn lande te bescudden ende uten scade te houden*'. Zonder echtgenoot, en zonder nakomelingen, was Jacoba's positie als opvolgster ernstig verzwakt. Het ligt dan ook voor de hand te veronderstellen dat een nieuwe huwelijkskandidaat het onderwerp van gesprek was. Ook sprak Willem nogmaals zijn onvoorwaardelijke steun uit aan de Bourgondische hertog. Niet lang daarna, eind mei, stierf graaf Willem VI in Bouchain aan de late gevolgen van een hondenbeet, naar verluidt dezelfde wond die hem elf jaar eerder al had verhinderd het huwelijk van zijn dochter bij te wonen. Margaretha en Jacoba waren erbij toen hij zijn laatste adem uitblies.

Conclusie

Nadat Willem VI zijn vader was opgevolgd werd Margaretha van pion een dame. Als gravin van Henegouwen, Holland en Zeeland speelde zij zowel in het grafelijk bestuur als in internationaal verband een actieve rol. Binnen het Bourgondisch-Beierse familienetwerk was zij een belangrijke verbindende schakel. Zoals een laatmiddeleeuwse vorstin betaamde zette zij zich in voor verzoening bij diverse conflicten. Het duidelijkst komt dit naar voren bij haar bemiddeling voor haar broer Jan zonder Vrees in zijn conflict met de

⁶⁴ '*Et lors la dame de Holande mena la Daulphine sa fille, à Senlis, vers la Royne, et après qu'elles eurent esté l'une avecques l'autre en grant léesse, elles retournèrent en ladicte ville de Compiegne*' (Monstrelet, *Chronique III*, 167).

⁶⁵ Petit, *Itinéraires*, 431.

⁶⁶ Grandeau, *Jean de Touraine*, 713; Janse, *Jacoba*, 99-103.

⁶⁷ *Particularités I*, 11; Janse, *Jacoba*, 103-104; Monstrelet, *Chronique III*, 167-68; Rel. de Saint-Denis, *Chron VI*, 60-61.

Franse koning Karel VI en de Armagnacs. Haar broer hechtte veel belang aan haar betrokkenheid in alle fasen van het proces. Margaretha speelde een prominente rol bij de totstandkoming van de Vrede van Atrecht in september 1414. Over de aard van haar bijdrage bieden de bronnen geen uitsluitsel, maar de indruk wordt gewekt dat deze meer dan louter ceremonieel was. Hiermee bewees zij de Bourgondische dynastie een belangrijke dienst.

Als Middeleeuwse echtgenote moest Margaretha in de eerste plaats haar Beierse echtgenoot gehoorzamen. Er zijn wel momenten te benoemen waarop dit mogelijk botste met de loyaliteit aan haar Bourgondische broer, maar het kwam nooit tot een openlijk conflict. Wellicht was dat mede te danken aan haar diplomatieke kwaliteiten. In het algemeen kwamen het Bourgondische en het Beierse belang in deze periode echter overeen. Het eerste huwelijk van Jacoba, met de Franse prins Jan van Touraine, is hier een goed voorbeeld van. Toen deze Jan, na de dood van zijn oudere broer, troonopvolger van Frankrijk werd beleefde Margaretha haar *finest hour*. Aan het glorieuze vooruitzicht dat haar dochter koningin van Frankrijk zou worden kwam echter met zijn dood een abrupt eind.

Graaf Willem VI liet zijn echtgenote en dochter een jaar voor zijn overlijden zweren om zijn belangrijkste Kabeljauwse vijanden, de heren van Arkel en van Egmond, voor altijd buiten Holland te houden. Zodoende committeerde hij hen aan de Hoekse partij en was de kiem gelegd voor voortzetting van het partijconflict over zijn graf heen.